

Arkeomüzikoloji Nedir

What is Archaeomusicology

Alev TÜRKAN*

Öne Çıkanlar:

- Müzik, disiplinlerarası bir çalışma alanı sunmaktadır.
- Arkeoloji ve müzikolojinin ortak yaklaşımı ile ortaya çıkmış olan alan arkeomüzikoloji alanıdır.
- Arkeomüzikoloji, tarihsel süreç içerisinde insanın geçmişten günümüze sözlü, yazılı, maddi kültür öğelerinin yorumlanması ve rekonstrüksiyonunu içermektedir.

Öz: Süreç içerisinde devamlılık, değişim, gelişime bağlı olarak nesilden nesle toplumsal kalıt ve geleneklerle kültürel kimliğin sürekliliği, insanlık tarihinin her aşamasında etkin olmuştur ve de toplumsal yaşamın her alanına etki etmiştir. Kültürel birikimin, tarihsellik ve etnik bileşimin sahip olduğu maddi-manevi değerleri yansıtan ve bu anlamda biçimlenen müzik, belleğin aktarımında sözlü kültürden yazılı kültüre hatırlama araçlarından biri olarak kullanılmaktadır. İnsanlık tarihinin sözlü kültürden yazılı kültüre doğru evrildiği süreçle beraber müzik de bu aktarım geleneği içerisinde yerini almıştır. Müziğin diğer sanatlarla ilişkisi, tarihselliği ve kültür içerisindeki konumu, çağlar boyunca müziğe karşı farklı tutum, kavrayış, kuram ve sistemlerin gelişmesine sebep olmuştur. Araştırma, arkeoloji ve müzikoloji disiplinlerinin yöntemlerinden faydalanan arkeomüzikoloji alanının tanımına, hangi gereksinimler sebebiyle ortaya çıktığına ve uygulama aşamasına odaklanmaktadır. Bu anlamda nitel araştırma türlerinden biri olan durum çalışması (*case study*) üzerinden konuya ilişkin literatür taraması gerçekleştirilerek veriler toplanmıştır. Elde edilen verilerle birlikte disiplinler arası perspektifte öneme sahip arkeomüzikoloji alanına dair bir betimleme gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arkeomüzikoloji, Tarih ve Müzik, Müzikoloji, Arkeoloji, Disiplinler arası Çalışmalar

Highlights:

- Music offers an interdisciplinary field of study.
- The integration of archaeology and musicology has given rise to the field of archaeomusicology.
- Archaeomusicology involves the interpretation and reconstruction of oral and written sources, materials, and cultural elements of human behaviour throughout history.

Abstract: The continuity of cultural identity through social heritage and traditions, passed down across generations, depends on a balance of continuity, change, and development. This process has been influential at every stage of human history and has affected all areas of social life. Music, as a reflection of the material and spiritual values of cultural accumulation, historicity, and ethnic composition, serves as a key tool in preserving and transferring memory from oral to written culture. As human history transitioned from oral to written traditions, music became an integral part of this process. The relationship between music and other arts, its historicity, and its cultural role have inspired the development of diverse attitudes, theories, and systems throughout history.

* Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bölümü, Konyaaltı/Antalya, alevturkan@akdeniz.edu.tr. ORCID:0000-0001-7595-2450

This research examines the field of archaeomusicology, which combines the methodologies of archaeology and musicology. It investigates the necessity and application of this interdisciplinary approach. Through a literature review and qualitative case study, the study defines the field of archaeomusicology, emphasizing its importance within an interdisciplinary framework.

Keywords: Archaeomusicology, History and Music, Musicology, Archaeology, Interdisciplinary Studies

Summary: In contemporary research, studies are rarely confined to a single field; instead, they are approached through interdisciplinary methods. This is particularly true in social sciences and cultural studies, where human-related phenomena are interconnected, offering researchers broad opportunities for exploration. Consequently, multidisciplinary and interdisciplinary approaches have led to the emergence of new fields and subfields, such as archaeology, linguistics, philology, and ethnomusicology.

This study aims to define and explore archaeomusicology, a subfield derived from archaeology and musicology, created through interdisciplinary collaboration in social sciences. A literature review was conducted to address questions about this concept, supported by references to archaeology, musicology, and interdisciplinarity.

Initially, the study emphasizes the cultural significance of music and its role as a medium for memory and identity transfer. It examines the relationship between cultural expressions and music, highlighting how music has evolved alongside human history. With the development of ethnomusicology—initially termed "comparative musicology"—a broader interdisciplinary scope has emerged. Ethnomusicology now encompasses fields such as anthropology, history, linguistics, geography, archaeology, and ethnography.

Ethnomusicology has contributed to the study of historicity and has extended into archaeology through findings from the 20th century. By contextualizing musical elements within their cultural settings, ethnomusicology has played a crucial role in interpreting archaeological findings related to music, thus paving the way for archaeomusicology.

Archaeomusicology interprets archaeological data through a musicological lens, incorporating musical structures, instruments, written sources, and iconographic descriptions from the past. This approach establishes a connection between past and present, enabling insights into historical music and its influence on contemporary culture.

Given its interdisciplinary nature, archaeomusicology requires comprehensive expertise in both archaeology and musicology. Subfields such as ethnoarchaeology, experimental archaeology, and organology—which focuses on classifying musical instruments—serve as primary resources. Researchers must be adept in archaeological and musicological methods, terminology, and concepts to analyse and interpret findings effectively. Musical instruments, descriptions, and iconographic sources serve as key primary data in studying the musical cultures of the past.

In conclusion, a holistic understanding of archaeomusicology demands rigorous training in both archaeology and musicology. This training ensures researchers can bridge the disciplines and contribute to the study of cultural and musical heritage.

Giriş

Kültür kavramının birden fazla temel karşılığı bulunmaktadır. Kültürel antropoloji alanında çalışma gerçekleştiren Amerikalı antropologlar tarafından kültür kavramı ile ilgili yüzü aşkın farklı tanım derlenmiş ve tartışılmıştır (Kroeber ve Kluckhohn'dan aktaran Güvenç, 2011). Kültür, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren temel ihtiyaçlar karşısında ortaya koyulan ve üretilen tepkiler ile meydana gelmiş, süreç içerisinde değişim ve gelişime maruz kalmıştır. İnsan, temel ihtiyaçlar doğrultusunda bir arada yaşamaya başlamış, sosyo-kültürel yaşamın ilk temellerini atmıştır. Bu bağlamda, ihtiyaçlar ortak olarak nitelendirilebilecek birer kültürel tepki ve pratiklere dönüşmüş, topluluk ve de toplum olma bilinci gelişmeye başlayarak günümüze evrilmiştir (Malinowski, 2016: 88).

Kültür bir nesilden diğerine süreklilik gösterirken toplumların sahip olduğu kültürel

ortaklıklar, pratik, töre, gelenek ve görenekler eğitim çerçevesiyle sosyal hayatın sürdürülmesi, korunması ve öğretilmesini mümkün kılmaktadır (Güvenç 2011). Tarihsellik üzerinden değerlendirildiğinde kültür, kalıtsal ve toplumsal bir yapıdır. Bireylerin oluşturduğu topluluk ve toplumlara aidiyet, kimlik atfetmektedir. Aktarım ile devamlılığı sağlanan normlar, pratikler, inanç, ortak tarihsel geçmiş, dil ve ilişkiler kolektif bir kültürel kimliğin oluşumunda rol oynamaktadır. Ortak tarihsel geçmiş ile beraber dil, din ve pratiklere bağlı olarak, toplumsallaşma süreci içerisinde nesilden nesle kültürel aktarım gerçekleşmektedir (Assmann 2018). Bu anlamda, sürekliliği sağlanan aidiyetin bir göstergesi olarak kültürü meydana getiren öğelerin de aktarımı mümkün olmaktadır. Süreç içerisinde devamlılık, değişim, gelişime bağlı olarak nesilden nesle toplumsal kalıt ve geleneklerle kültürel kimliğin sürekliliği, toplumsal yaşamın her alanına nüfuz etmektedir. Her topluluk ya da toplumsal grup töre, gelenek ve görenekler ile özdeşleşerek toplumsallaşma sürecinde bireylerin bilincine ve davranışlarına etki etmektedir (Bourse 2017).

Kültür kavramı için birden fazla ifade biçiminin mevcudiyeti, dünya üzerindeki toplumların kültürel kimliğinin sahip olduğu zenginlik, çeşitlilik ile ifade edilebilir olmasının sonucudur. Birçok etken kültürel yapıların ve buna bağlı olarak pratiklerin oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Toplum yapısı, değerler, simgeler ve normlar bu yolla meydana gelmektedir. Endüstri ve teknoloji alanındaki gelişmeler ile, dünyanın her köşesine ulaşımın ve iletişimin kolaylığı, kültürel kimlik ve aidiyet gibi tarihsel süreç içerisinde meydana gelmiş olguların toplumlar bazında etkileşim, değişim ve gelişimine büyük ölçüde olanak sağlamaktadır. Böylelikle, kültür ve etkileşim üzerinden sosyo-kültürel yaşam, normlar, değerler, dil, pratikler gibi alanlar değişim ve gelişime açık hale gelmektedir (Haviland *et al.* 2008).

En genel anlamda müzik, ses ve ritim ile gerçekleştirilmekte ve kültürün bir ögesi olarak toplumsal yaşam içerisinde, eğitimde ve toplumsallaşma alanında işlevsel bir konuma sahip olmaktadır. Toplumların aidiyeti, sözlü ve yazılı kültürel birikimler ile nesilden nesle aktarılmaktadır. Kültürün diğer alt başlıkları ile şekillenen, gelişen müzik, aynı zamanda toplumların sosyal ve geleneksel yaşamlarına dair biçim ve karaktere sahip bir iletişim, dışavurum eylemidir.

Müzik, bir insan ürünüdür ve bir yapısı vardır, ancak bu yapı, onu üreten davranıştan ayrılmış bir yapı olarak var olamaz. Bir müzik yapısının neden böyle var olduğunu anlamak için, onu üreten davranışın neden öyle olduğunu ve bu davranışı şekillendiren kavramların neden bir düzen içinde olduğunu anlamamız gerekir; bu düzen özellikle istenilen organize bir ses biçimini üretmek için oluşturulmuştur. (Merriam 1964, 7)

Müzikoloji kavramı, Avrupa'da 18. yüzyılda estetik kaygıların merkezindeki müzik sanatını belirtmek adına ortaya çıkmıştır. 18. ve 19. yüzyıllar arasında müzik, Avrupa'yı ve tarihini etnosantrik bir yaklaşımla "diğer" kültürlerden ayıran ve ötekileştiren bir söylemin merkezine yerleştirilmiştir. Bu anlamda müzikoloji kavramı, Avrupa merkezli müziğin araştırma alanını kapsıyorken, Avrupa dışında kalan müziklerin incelemesi için sosyal bilimler alanı ile gelişen ve etnomüzikolojiye evrilen karşılaştırmalı müzikoloji-*comparative musicology* anlayışı ortaya çıkmıştır (Tomlinson 2001, 23). Etnomüzikoloji, insan ve kültür üzerine bilginin Batılı ve kısmen Uzak Doğulu kültürlerle sınırlı olduğu bir dönemde disiplinler arası bir alan olarak gelişmeye başlamış, Batılı akademisyenlerin, Avrupa ötesindeki insan ve kültüre dair cevap arayışı içerisinde veriler elde etmek için karşılaştırmalı bilgi toplamak amacıyla alanda duyulan ihtiyaca yanıt olarak ortaya çıkmıştır (Merriam 1964). Ayrıca o yıllarda müzikolojinin etnografya, antropoloji ve tarih ile bağlantısının başka bir yönü daha bulunmaktadır. Bu yön sanat, estetik ve müziği inceleyen müzikoloji alanının sosyal bilimler ile mesafesini korurken, diğer taraftan

gerçekleştirilen antropoloji, arkeoloji, tarih ve etnografya alanlarındaki çalışmaların ilerleyişı ile gereksinim olarak etnomüzikoloji alanının doğuşunu temsil etmektedir (Tomlinson, 2001).

Disiplinler Arası Çalışmalar ve Müzik

Disiplinler arası çalışmalarda yaklaşım, birden fazla alan üzerinden araştırma konusunun ele alınması, incelenmesi ve yorumlanmasını içermektedir. Özellikle sosyal bilimler alanında gerçekleştirilecek bir araştırmanın farklı disiplinler üzerinden ele alınması, güvenilirlik ve bulguların analizlerinin ortaya koyulmasında daha etkin sonuçlar doğurmaktadır. Hays’a (2013) göre sosyal bilimler ve beşerî bilimler kısa sürede kendi özgün disiplinler arası biçimlerine kavuşmuşlardır. Buna sebep olarak saha çalışmalarının özellikle 20. yüzyılda gelişimi ile kaçınılmaz olarak genişlemeye başlaması gösterilebilmektedir. Böylece çalışmalar kadın çalışmaları, popüler kültür çalışmaları vd. alanlara yayılmıştır. Sosyal bilimlerdeki bu genişleme özellikle cinsiyet, ırk, etnik köken ve kültür üzerine başlangıçta disiplinler arası tematik çalışmaların sonucu olarak meydana gelmiştir. Farklı alanların her biri, disiplinler arası bağlamda uzmanlaşmaya ve alt disiplinlere dönüşmeye doğru evrilmiştir.

20. yüzyılın ikinci çeyreğinde müzikoloji üzerine 3 doktora tezi varken, 1950-1951 yıllarında sayı 42’ye çıkmıştır. İlk tezler akademilerin müzik bölümleri dâhilinde değil psikoloji, tarih, filoloji alanları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Müzikolojinin, alanı müzik olmayan disiplinler tarafından işlenmesi sürecini takiben “müzik” başlı başına akademik bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda ilk çalışmalardan biri ise 1932 yılında “American Council of Learned Societies for its Committee on Musicology” tarafından basılmış olan “State and Resources of Musicology in the United States” çalışmasıdır (Bukozfer 1957, 3-4). Radyo ve kayıt cihazlarının yaygınlaşması da müzik ve müzikoloji-toplum ilişkisine olan ilginin artmasında etkindir. Müzik eğitiminin yaygınlığı ve disiplin olarak ele alınışı eğitimde teori, tarih, performans gibi gruplara ayrılmasına sebep olmuştur. Müzikolojinin oluşumunda etken diğer beşerî disiplinlerle ilişkili olmasıdır. Kültür ve değerlerinin öneminin anlaşılması ile bu alanda çalışacak araştırmacılara ihtiyaç doğmasına sebep olmuştur. Bukozfer’e (1957) göre müzikolog müzik alanında çalışma gerçekleştirmek için öncelikle verilen müzik eğitimine ihtiyaç duymaktadır. Bunun sebebi müzikoloji üzerine metodolojik yaklaşım geliştirebilmek için performans, uzmanlık, teori, kompozisyon bilgisine aşina olmak ilke edinilmelidir. Kısacası, araştırmacının müzik üzerine araştırma gerçekleştirmek için birinci adımı atmadan (müzik eğitimi) ikinci adımı atmaması gerektiridir.

Müzik sesinin yapısal bileşenlerine değil, müziğin kültürdeki rolüne ve insanın daha geniş sosyal ve kültürel organizasyonundaki işlevlerine bakılması, müziğin günlük pratikler, gelenekler, dinî tören ve ayinler, eğitim, sanat, eğlence ve edebiyat gibi çoğaltılabilecek örnekler içerisinde rol alması sebebiyle, farklı disiplinlerin perspektifinden incelenmesi ve yorumlanması gereken bir alandır (Merriam, 1964). Müzikoloji araştırma yöntem ve teknikler hususunda antropoloji, etnografya, sosyoloji, arkeoloji vb. disiplinlerden faydalanmakta, disiplinler arası çalışmalar üzerinden ele alınmaktadır. Bu vesileyle her türlü müzik bilgisini arayıp toplamanın, geçmişe dair müziğin keşfi ve yeniden canlandırmasını yapmanın özgün ve önemli işlevleri arasında yer aldığı ifade edilebilmektedir. İster bir medeniyet isterse bir kabile bağlamında olsun, genel müzik yapımı ya da geleneksel pratik ve ritüellerin gerçekleştirilmesinde, sesin kullanımı çoğu kültürde önemli bir rol oynamaktadır (Seeger 1939). Erken evrelerinde sözlü geleneklerin Batı dışı müziğine odaklanan bir müzikolojik alt disiplin olarak kabul edilen etnomüzikoloji, günümüzde müziği kültürel bağlamında incelemekte, dünyanın tüm müziklerini bir insani sosyal ve kültürel fenomen olarak ele almaktadır. Bu nedenle kapsamı çok geniştir ve kültürel

antropoloji, sosyoloji, etnoloji, müzik tarihi ve diğerlerinden geniş ölçüde ödünç alınan yöntemlerin yelpazesi de aynı oranda geniştir (Merriam 1964).

Müzikolojinin nihai hedefi bilimsel disiplin anlayışında yatmaktadır. Anlama yoluyla müzik daha yoğun bir estetik deneyim haline gelmektedir. Müzikoloji insan kültürünün karmaşık ve evrensel, sosyo-duygusal ve sözel olmayan semantik sistemiyle ilgilendiğinden, beşerî bilimlerin temel ilgi alanlarını ele almaktadır. Çünkü müzik bizi ses, sosyal ve estetik olarak çevreler. Önemi aşikâr olan kültürel bir güç ve büyük bir gücün ticari temsilcisidir. İnsanın zihinsel ve ruhsal eğilimlerini, sosyal ve politik yapılarını ve günlük yaşam kalitesini etkiler. Ayrıca, müzik genellikle bu tür etkiler yaratma niyetiyle icra edilir. Müziğin kültürel, sosyal ve politik bağlamları hem önemli hem de karmaşıktır, bu da tüm müzik olgusunun kapsamlı bir entelektüel yönetim biçimine ihtiyaç olduğuna işaret eder (Fuchs & Turek 2001).

Tarihsellik ve Müzik

Tarihsellik, insanın bir toplum haline dönüşüm, sözlü ve yazılı kültür birikimlerinin oluşum evresi ile şekillenmiştir. Toplumların kültürel kimliğinin oluşumundaki en önemli etken, ortak tarihsel geçmiş ve bu anlamda gelişmiş benlik duygusudur. Tarihsellik, geçmişten günümüze değin süreklilik arz eden, eylemlerin akışı içerisinde sağlık, eğitim, barınma, savaş, hukuk, keşif ve yaşanmış önemli toplumsal olaylar gibi çoğaltılabilecek örneklerle birleşen yapıların bütünsel bir biçimde yorumlanabilir ve açıklanabilir olmasını sağlamaktadır. Tarih üzerinden süreklilik arz eden bir değişikliğin açıklamasını yapmaya çalışmak, olayların bütününi içeren kayıtlardan ziyade devam eden yükümlülükler ve işlevler bağlamında olayların betimlemesidir. Çünkü tarih, değişikliğin kaydı olmaktan çok değiştirenlerin de (ve etkenlerin) birer betimlemesi hâline gelmektedir. Bu anlamda sosyal bilimlerin alanında tarihsel bir gerçekliğin ortaya koyulması için toplumsal araçların işlevinin de ele alınması gerekmektedir (Mannheim 2017).

Sözlü ya da yazılı gelenekler, baskın çıkan bazı dogmatik kavramların doğası ve insan davranışına incelikte dahil edilen ahlaki kural ve yöntemler, yaptığımız kültürel analizlerde hala gerektiği şekilde tanımlanamadığı için havada kalmaktadır. Herkesin bildiği gibi bunların hepsi sözlü talimatlara ve yazılı metinlere dayanmaktadır, yani semboller dünyasına. Burada göstermeye çalışacağım şey, sembolizmin tüm örgütlü davranışlar için gerekli bir şey olduğudur. Bu davranışlar, kültürel davranışın eski tezahürleri ile birlikte var olmalıdır ve hepsi gözlem yoluyla ileri sürebileceğim teorik analizlerden oluşan nesnel olgulardır. Bunları el yapımı araçlar ve grupların kolektif hareketlerinden yola çıkarak gözlemleyebilir ya da bağlantılı bir davranış biçimi ile tanımlayabiliriz. Buradaki temel önerme, sembolizmin kendi doğası gereği, kültürel değerlerin fizyolojik dönüşümüne olanak sağlayan özgün organizmada değişikliğe sebep olduğudur. (Malinowski 2016, 122-123)

Tarihsellik üzerinden bir yaklaşımla müzik, kültürün diğer öğeleriyle etkileşim ve süreklilik içerisinde bir kültürel birikim ve aktarım aracıdır. Toplumsallaşma alanında işlevselliğe sahip olması, geçmişten günümüze pratiklerin, tarih, edebiyat, sanat birikimlerinin gelişim ve değişim göstererek devamlılığının sağlanmasında rol oynamaktadır.

Schwadron ve Hutchinson'a (1978) göre, tarih ve etnomüzikoloji alanlarıyla sistematik müzikoloji kesişmektedir. Sistematik çalışmanın en belirgin yönelimleri arasında müzikal sistem, yapı, akustik, estetik ve malzeme bulunmaktadır. Disiplinlerarası bir yaklaşımla müzikoloji alanı sistematik işleyişe ilişkin olarak bu yönelimler doğrultusunda metodolojik bir yol haritası

izmektedir. Müzikoloji üzerinden “sistematik” tanımı tarihsel olmayan disiplinlere atıfta bulunurken, aynı zamanda tarihsel ayrıntılara ilişkin üretilcek metodolojik yaklaşıma ve yeniden yapılandırmaya da atıfta bulunmaktadır. Bu anlamda sistematik müzikoloji disiplininde amaç, somut bir düzlemde tarihsel-yapısal-epistemoloji ile ilişkili olarak araştırmacının ulaşılabılır olan müziğe dair perspektif oluşturma ve yeniden yapılandırma sürecidir.

Nitekim, paleografi tarihsel müzikolojinin, antropoloji ise etnomzikolojinin vazgeçilmez birer parçasıdır. Ancak sistematik müzikoloji, müziğe dair doğrudan farkındalığı, bu farkındalığın akustik, fizyoloji, psikoloji, sosyoloji, estetik, felsefe, din gibi alanların terminolojisi ve simgeleri aracılığıyla betimlenmesiyle birleştirir.
(Schwadron & Hutchinson 1978, 3)

Ayrıca Sistematik müzikoloji üzerinden “sistem” ve “sistematik” terimleri, müziğin çok disiplinli içsel çalışmalarıyla ilişkilendirilmektedir. Buradaki düşünce, sistematik müzikolojinin disiplinlerarası tekniklere sahip olmasından ziyade, müziğin doğası, anlamı ve ifadesi hakkında farkındalığı genişletmek amacıyla, özellikle tarihsel olmayan disiplinlerin kullanılmasına yapılan vurguyu kapsamaktadır. Ek olarak geçmişten günümüze hemen hemen çoğu kültürün geleneksel ritüellere müziği-sesi dâhil etmesi, müziğin başka kültürlere difüzyonunun incelenmesi, özellikle kültürel tarihin yeniden yapılandırılmasında istatistiksel analizlerin kullanılması önemlidir. Bu anlamda;

Yeni ve oldukça verimli olan sistematik alt bölüme komşu bir diğerkalışma alanı ise ‘müzikoloji’, yani mukayeseli mzikbilimleridir [Vergleichende Musikwissenschaft]. Bu alan, tonal ürünlerin çeşitli halkların, bölgelerin, ülkelerin, folk şarkılarını, onların nvelerindeki çeşitliliğe (farklılıklara) göre gruplandırıp düzenleyerek, özellikle etnografik amaçlar gözeterek karşılaştırılmasını kendisine görev edinir. Sistematik müzikolojinin yardımcı bilimleri şöyledir: Akustik ve onunla ilişkili alan, matematik; fizyoloji, özellikle bu alanları göz önüne alırsak kulak algısı/duyum; psikoloji, özellikle ton ve aralık ilişkilerinin zihinsel kavramsallaştırılması ile ilgili alanlarda ve bunların pratik karşılığı, yani genel mantığın bir parçası olarak kabul edilebilecek olan müzikal düşünmenin/zihninin teorisi; gramer, nazım ve şiir; - ve müzikal pedagoji alt bölümüne yan alan olarak, genel pedagoji alanı. (Adler’den aktaran Yalınkılıç 2022, 20-21)

Butler (1982, 113) müzik kuramının genellikle, geçmişin en iyi müzikal zanaatkârları tarafından üretilmiş eserlerde bulunan malzemelerin ve yapı kurallarının betimlenmesinden ibaret olduğunu ifade etmektedir. Ona göre bu kuramlar ne öngörüye dayalı ne de test edilebilir yapıdadır, dolayısıyla da deneylerle kontrol edilşin sağlanmadığı yerlerde, performansa dayalı literatürden alıntılar ve ikna edici tartışmalar yeterli kabul edilmektedir.

Renfrew ve Bahn’a (2017, 429) göre insanlığın paylaştığı eylemlerden biri de müzikal davranışlardır. Bu da dil, sembolizm, inanç, ritüel, tören gibi kültür içerisindeki geleneksel pratiklerin insan becerisiyle bilişsel olarak evrilmiş ve diğerkalanlarla ilişkili bir araştırma alanı haline gelmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bir müzik kültürünün geçmişini irdelemek, yazılı veya sözlü materyallerin incelenmesini, geçmiş zamanın şimdiki ile bağlantısını irdelemeyi öngörmektedir. Geçmiş ile şimdiki zamanın dönüşümünü alandaki saha deneyimiyle birleştirerek tarihsel bir metodoloji anlayışına doğru etnografya ve antropoloji gibi alanların katkısıyla

betimleme, süreklilik, günümüz ile bağ kurma üzerine akademik bağlamda müzikle ilişkili hâle getirmektedir.

Fig. 1. Lir icracıları, Etrurya-İtalya, MÖ 560-550, Louvre Müzesi
<https://news.cnrs.fr/articles/the-music-of-antiquity>

Etnomüzikolog için geçerli olan “şimdiki zaman” ile sınırlı saha deneyimi tarihsellikte birlikte derinleşme fırsatına sahip olmaktadır. Müziğin insanlık tarihindeki konumu, kültür içerisindeki işlevi, teori, performans ve notasyon gibi çoğaltılabilecek örneklerle müzik ve müzik deneyimi üzerine özellikle de geriye dönük bir antropolojinin tarihselleştirilmesi gibi bilimsel çalışma geleneği disiplinler arası bağlamı ile çeşitlilik ve geniş bir kapsam ile ortaya çıkmaktadır (Qureshi 1995).

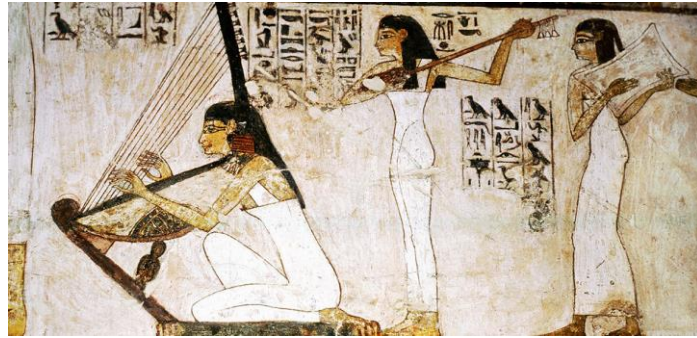

Fig. 2. Bir Teb mezarındaki arp, lut ve tamburin çalan kadınlar, MÖ 1425, Werner Forman Arşivi
<https://news.cnrs.fr/articles/the-music-of-antiquity>

Arkeoloji

Geçmişten günümüze insan üzerine biyolojik ve davranışsal çeşitliliğin incelenmesini kapsayan antropolojinin bir alt disiplini olan arkeoloji, geride kalan maddi kültür bağlamında elde edilen bulgular ile antik davranışların, yaşam biçimi ve geçmiş kültürlerin mirasının kavrayışına dair cevaplar aranması, yeniden yapılandırılmasıdır. Kısacası insanın evrimsel başarısı ile gelen uygarlık birikimi ve anlayışımızın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Tryon *et al.* 2010). Bu anlamda 19. yüzyılda Batı dışındaki diğer toplumları “etnik” tanımı içerisinde değerlendirerek araştırmak, medeniyet öncesi toplumları anlamak açısından dünyanın farklı coğrafyalarındaki yerel halkları çalışmak, etnografya ve antropoloji gibi disiplinlerin, araştırma ve keşif yöntemlerinin gelişimine katkı sağlamıştır. Antik medeniyetlerin keşfinin, sadece yerel kültürler bazında izlerinin, araştırma yöntemlerine bağlı olarak çözümlenemeyeceği anlaşılmış, ilişkili olan yazılı kaynaklar ve kazı ile elde edilen verilerin teknik düzeyde değerlendirilmesi ve

yorumlanması gerekmiştir. Kaynakların incelenmesi, analiz edilmesi, arazi tekniklerinin gelişimiyle birlikte bir disiplin olarak modern arkeoloji ortaya çıkmış, araştırma yöntemleri gibi birçok temel prensibi oluşmuştur (Halsall 2009).

Arkeolojinin tarihi, çoğunlukla büyük keşiflerin tarihi olarak görülür. Mısır'da Tutankhamon'un mezar yapısı, Meksika'nın kayıp Maya şehirleri, Fransa'daki Lascaux Mağarası'nda yer alan Eski Taş Çağı'na ait duvar resimleri, Tanzanya'daki Olduvai Boğazı'nın derinliklerinden ele geçen en eski insan atalarımızın kalıntıları gibi. Fakat bütün bunların ötesinde arkeolojinin tarihi, insanlığın geçmişinden kalan maddi kalıntılara yeni bir bakış açısıyla bakmayı öğrenmemizin ve bu yolda bize yardımcı olacak yeni yöntemlerin ortaya çıkışının hikayesidir. (Renfrew & Bahn 2017, 21)

Arkeomüzikoloji

Tarih ile ilişkili olarak toplumların kültürel birikimi, aktarımı, aidiyeti üzerinden müzik; eğitim, iletişim, paylaşım gibi toplumsallaşmayı sağlayan alanlarda belli bir role sahiptir. İletişim kurmak, ifade etmek, birleştirici ve duygusal bağları oluşturmak gibi özelliklere sahip olmanın bir sonucu olarak geçmişten günümüze, toplumların müzikal birikimini gösteren maddi kalıntılar mevcuttur. Müzikoloji zerine, keşfedilmiş somut nesneler neticesinde elde edilmiş geçmişe dair insan davranışları ve kültürel birikimlerini içeren maddi kalıntıların betimlenmesi, yorumlanması ve kronolojik düzleme oturtulması bir gerekliliktir. Arkeolojik buluntularla ilişkili olarak toplumların geçmişte müzik ile ilgili pratiklerde kullandıkları çalgı ya da benzeri müzik aletleri, geçmişin sosyo-kültürel yaşamına dair veriler, betimlemeler ve yazılı kaynakları hem müzikoloji hem de arkeoloji perspektifinden değerlendirilebilmektedir (Olsen 2007). Etnomzikologlar, alışma alanlarının konusunu yabancı kültürlerde düzgün bir şekilde tanımlamakta zorlansalar bile, bunu etnomüzikolog olarak kendi kimliklerinden yola çıkarak yapmak zorundadırlar. Aynı şey, geçmişten gelen kanıtların herhangi bir anlamda müzikle ilişkili tanımlanıp tanımlanamayacağı konusunda merkezi bir sorun olarak arkeomzikologlar için de geçerlidir (Hagel 2018).

Müziği ele alırken sadece üretilen seslerin kalıpları değil, fakat aynı zamanda bunların üretilmesine yol açan eylemler ve durumlar hakkında da konuştuğumuzu unutmamalıyız. Müzik şekillendirilmiş ve bağlama oturtulmuş bir faaliyetdir, fiziksel eylemin ve içinde oluştuğu bağlamın ürünüdür. Bunun sonucu olarak arkeoloji, bu özgün insan davranışının kökenlerine ilişkin önemli katkılarda bulunabilecek potansiyele sahiptir ve insanlarda erken müzikal davranışlara dair çalışmalar, uzamsal zihin ve cisimleşmiş idrakin gelişimine dair konularla doğrudan bağlantılıdır. (Renfrew & Bahn 2017, 428)

Arkeomüzikoloji, karşılaştırmalı ve disiplinler arası bir yaklaşım neticesinde alt disiplin olarak 20. yüzyılın son çeyreğinde, etnomüzikoloji ile ilişkili müzik çalışmalarını ele alan ICTMD alışma grubunun faaliyetleri ile ortaya çıkmıştır (ICTMD- *International Council for Traditions of Music and Dance* 2021). Alan, arkeolojiyi ve mzikolojiyi birleştiren disiplinler arası bir çalışma alanıdır. İlk olarak, müzikologlar tarafından Ortadoğu'da ele geçirilen nota ve müzik aleti buluntularının incelenmesi, rekonstrüksiyonlarının gerçekleştirilmesinin ardından, 20. yüzyılın son çeyreğinde arkeomüzikoloji alanındaki araştırmalar bilimsel faaliyet alanına taşınmıştır (Eichmann 2018, 52-53).

Olsen (2007) çalışmanın merkezinde müziğin yer aldığını ifade etmektedir. Arkeoloji disiplini bağlamında etno, deneysel, yorumlayıcı ve yeni arkeoloji alt dallarından faydalandığı gibi, müzikoloji ekseninde ise etno, deneysel ve sistematik müzikolojiden faydalanılmaktadır. Çalışmalarda arkeoloji bağlamında bilimsel tarihlendirme teknikleri, fiziksel ölçümler, buluntu fotoğraflama ve görüntülemeyle faydalanılmaktadır. Müzikoloji tarafında ise ses kayıtlarından, müzik aletlerinin perdelerinden ve sistematik müzikolojiden türetilen bilimsel yöntemlerden yararlanılmaktadır. Ayrıca rekonstrüksiyon sürecinin işleyişi bakımından iç yapı, ses ve çalım tekniklerinin anlaşılması ve de yeniden üretimi için önemlidir. Bütünsel bir çalışmanın gerçekleştirilmesi için arkeoloji ile beraber müzik ikonolojisi, tarihi ve etnografik analiz süreçleri bağlamı doğrultusunda uygulanması gerekmektedir. Arkeomüzikoloji üzerinden bir tarihsel betimleme oluşturmak ise müzikal eserler, müzik aleti buluntuları, tasvirlerle ilişkin yazılı bir anlatımla belgelenerek ortaya koyulmasını içermektedir. Özellikle müzik aleti buluntuları üzerine arkeomüzikolojide en çok faydalanılan disiplinlerden biri organolojidir. Buluntular ve ikonografik kaynaklar bağlamında tasnif, sınıflandırma, çözümleme ve rekonstrüksiyonu üzerine analiz gerçekleştirmeyi kapsamaktadır. Bu bağlamda tarihsel perspektifte bir etnografik betimleme, günümüz ile kültürel bir karşılaştırma yapılmasına olanak sağlamaktadır.

Fig. 3. Dünyanın en eski şarkısı olarak bilinen Ugarit İlahisi, MÖ 4. bin yıl, College de France Arşivi
<https://news.cnrs.fr/articles/the-music-of-antiquity>

Bu alt disiplin, müzikoloji ve arkeolojinin yöntemlerini bir arada kullanarak, özellikle antik toplumlar ve onların müzikal-kültürel birikimleri, pratikleri ve elde edilen veriler neticesinde günümüz tasvirlerine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Müzikoloji ve arkeolojinin iki farklı disiplinini birleştirmeye yönelik ilk girişim, 1977'de Berkeley'deki Uluslararası Müzikoloji Derneği konferansında gerçekleşti. Antik kültürlerin kalıntıları; Bathia Bayer (İsrail), Charles Boilès (Meksika), Ellen Hickmann (Mısır), David Liang (Çin), Cajsa S. Lund (İskandinavya) idi. Bunun için ana teşvik, Berkeley'deki Asurolog Anne D. Kilmer tarafından eski bir Mezopotamya müzik sisteminin sansasyonel keşfiydi. Buna dayanarak, Ugarit'ten kazılan ve Mezopotamya müzik sistemine dayalı notasyonu içeren Hurri dilinde bir Geç Tunç Çağı ilahisinin Batı notasyonuna bir deşifresi ve transkripsiyonu gerçekleştirilebildi. Müzikolog Richard L. Crocker (Berkeley) ve enstrüman yapımcısı Robert Brown'ın yardımıyla, bir Sümer lirin bir kopyası yapıldı ve Kilmer'in "Hurri İlahisi"nin "Kilmer versiyonu" dikkatle hazırlanmış bir yorumla birlikte kaydedildi. (Both 2022, 324)

Both (2018) çeşitli tanımları birbirine bağladığı için, en geniş anlamıyla arkeomüzikolojiyi,

geçmiş müzikal davranışlar ve sesler olgusunun incelenmesi olarak ele almaktadır. Bu anlamda arkeomzikologlar hem müzikoloji hem de arkeoloji yöntemlerini kullanırlar. Bu doğrultuda da Kilmer ve Civil'in (1986) analizini gerçekleştirdiği Eski Babil Dönemi'ne ait N-3354 sayılı müzik ile ilişkili çivi yazılı tabletin müzik icrası, teorisi ve terminolojisine dair bilgiler içeriyor olması disiplinler arası bağlama bir örnek teşkil etmektedir.

Fig. 4. N3354 sayılı ivi Yazılı Tablet, Kilmer ve Civil, 1986
<https://www.jstor.org/stable/1359953>

Arkeomüzikoloji, insan toplumlarında zaman ve mekn boyunca sesin örgütlenmiş kullanımının tanımlanması, sınıflandırılması ve yorumlanmasını kapsamaktadır. Arkeomüzikoloji alanında müzik sadece güzel sanatlar perspektifinden değil, aynı zamanda düzenlenmiş olan seslerin kültürel bağlamda aktarıldığı, insana özgü sembolik ve özgün bir iletişim sistemi olarak ele alınmaktadır. Arkeomzikolojideki hedefler ses üreten aletler, müzikal sahne betimlemeleri, metinsel bulgular, mekn ve mimari yapılar gibi geçmişe dair müziğin ve sesin inşası üzerinden kazı sonucu elde edilen eserlerin araştırılmasıdır. Analiz kısmını ise belgeleme, tarihlendirme ve tanımlama ile tüm bağlam ve de kültürel bağlamların yorumlanması oluşurmaktadır. Alan, müzik üretmenin önemine dair müzik aletlerinin nasıl çalındığı, müziğin nasıl ve hangi koşullarda icra edildiğini eldeki verilerle aydınlatmaktadır. Yakın zamandaki ya da ağdaş toplumlardaki etnografik analogilerin gözlemlenmesi ve bütünleştirilmesi, aynı zamanda, sessiz kalmış geçmişle karşılaştırılabilmekte, müzik yapımında uzun süreli geleneklerin keşfedilmesine de yardımcı olabilmektedir (Bellia 2022). Arkeomüzikoloji, çok yönlü yaklaşımları olan disiplinler arası bir alandır. Bu alan, deneysel arkeoloji, etnoarkeoloji ve müzikoloji araştırmalarının kesit alanına girmektedir (Both 2018). Geçmiş müzikal davranışları anlamak, disiplinler arası bir alana yönelik ortak bir araştırma yaklaşımı, veri ve bulgular üzerinde farklı bakış açıları sunabilen çeşitli uzmanlarla ortak bir araştırma ekibi geliştirmeyi öngörmektedir. Arkeomüzikoloji araştırma ekipleri genellikle müzikolog ve arkeologlardan oluşmaktadır.

Arkeomüzikoloji alanına dair önemli noktalar;

- Müziğin kökeni ve insanlık tarihi sürecinde düzenlenmiş seslere dair ele geçen bulgular,
- Ses ve müzik aletlerinin kullanımı,

- Müziğin insanlık tarihi üzerinden gelişimi,
- Geçmişe dair akustik bağlamda estetik anlayış,
- Müzik kuramı ve Antik literatürde müzik olarak sıralanabilmektedir.

Buckley (1998) arkeomüzikolojiye ilişkin olarak çok sayıda sorunun sadece tek bir disiplinle çözülemeyeceğini, bunun yerine tarihsel müzikoloji, etnomüzikoloji ve arkeomüzikoloji arasında ortak araştırmalarla daha etkili şekilde ele alınarak verilerin ortaya koyulabileceğini savunmaktadır. Ek olarak ifade ettiği üzere (1998, 109-110) arkeomüzikoloji, tarih öncesi ve tarihi toplumlarda müzik üretimini, kullanımını ve anlamını inceleyen, müzikoloji ile arkeolojinin kesişiminde yer alan disiplinlerarası bir alandır ve yalnızca müzik aletlerinin fiziksel kalıntılarını incelemekle kalmaz, aynı zamanda bunların işlevine, sembolik anlamlarına ve kültürel bağamlarına dair ipuçları arar. Çalışmalarda fiziksel kalıntıların yanı sıra etnomüzikoloji, antropoloji, tarih ve sanat tarihi gibi alanlardan da faydalanır.

Sonuç

Bu çalışma, disiplinler arası çalışmaların önemine ilişkin olan arkeomüzikolojinin sosyal bilimler alanında birden fazla disiplin üzerinden ele alınarak, alanda bir gereklilik olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Çünkü müzik insan yaşamında geçmişten günümüze pratikler, gelenekler, inanç, iletişim, eğlence ve eğitim alanlarında kültürün bir ögesi olarak yer bulmuştur. Hem sözlü hem de yazılı biçimde günümüze ulaşmıştır. Bulgulanan verilerle beraber aktarılan gelen müzik, insanlık tarihinin gelişim ve ilerleme safhalarıyla iç içedir. Bu sebeple, tarihsellik içerisinde yazı, dil, mimari, edebiyat, müzik, resim, toplumsal yapı ve değerler gibi alanların varlığını sürdürmesi, süreklilik anlamında başlangıç, gelişim, değişim, etkileşim gibi evrelerin ele alınarak yorumlanması gerekliliğini doğurmaktadır. Dolayısıyla çoklu yaklaşımla ele alınan günümüz kültürel çalışmaları da yine insanın tarih sayfası içerisinde üretmiş ve geliştirmiş, bugüne dek kazandırmış olduğu olgular üzerinden başlıkları anlamlandırmayı içermektedir.

Arkeolojinin farklı disiplinlerin perspektifinden, insan yaşamının eskiliği ve süreci üzerine geçmişe ışık tutmayı amaçlaması, kültür alt başlıklarının da ele alınması ve yorumlanmasını da gerektirir. Bu bağlamda arkeolojinin alt başlıkları olan etnoarkeoloji ve deneysel arkeoloji bu işlevi görmektedir. Etnoarkeoloji ve deneysel arkeoloji üzerinden değerlendirme yaparken müzikal birikimin mevcut olduğu çalışmalarda içerisinde bulunulan durumu görmezden gelmek mümkün değildir. Bu da hem alanın müzik ile olan ilişkisi hem de elde edilmiş bulguların geniş bir perspektiften incelenmesini içermektedir. Sonuç olarak, arkeo-müzikoloji alanı, arkeoloji ve müzikoloji alanlarının perspektifi üzerinden yaklaşılması, faydalanılması ve de her iki disiplinin de bilgisine başvurulması gereken bir alt disiplin olarak şekillenmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Assmann J. 2018, Kültürel Bellek: Eski Kltrlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Bellia A. 2022, "An International Journal of Archaeomusicology and Archaeology of Sound". Eds. A. Bellia. Telestes, 11-12.
- Both A. A. 2022, ICTM Study Group on Music Archaeology. Ljubljana: University of Ljubljana Press and International Council for Traditional Music, 323-329.
- Both A. A. 2009, Music Archeology: Some Methodological and Theoretical Considerations. Yearbook for Traditional Music. ICTM. Cambridge University Press.
- Both A. A. 2007, "Aztec Music Culture In Music Archaeology: Mesoamerica". Eds. A. A. Both ve J. L. J.Sanchez. The World of Music, 91-104.
- Both A. A. 2018," Music and Sounds in Ancient Europe: Contributions from the European Music Archaeology Project". Eds. S. De Angeli, A. A. Both, S. Hagel, P. Holmes R. J. Pasalodos, C. S. Lund. Emap, 16-18.
- Bourse M. 2017, Kültürel alışmaları Anlamak. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buckley A. 1998, Music Arcaeology: Its Contribution to Cultural Musicology and Historical Ethnomusicology. Socio-Musical Sciences, Bar Ilan University Press.
- Bukozfer M. 1957, The Place of Musicology in American Institutions of Higher Learning. The Liberal Art Press. Newyork, USA.
- Burkholder J. P. 1993, Music Theory and Musicology. The Journal of Musicology, vol.11, 11 -23.
- Butler D. 1982, Music Theory, Theories of Music, and Systematic Musicology College Music Symposium. College Music Society. Vol. 22/1. 112-119
- Eichmann R. 2018, "Music and Sounds in Ancient Europe: Contributions from the European Music Archaeology Project". Eds. S. De Angeli, A. A. Both, S. Hagel, P. Holmes R. J. Pasalodos, C. S. Lund. Emap, 52-57.
- Fuchs M.Z. & Turek E.D. 2001, "Musicology Re-Mapped Discussion Paper". Standing Committee for the Humanities (SCH), 5-8.
- Güvenç B. 2011, İnsan ve Kültür. Boyut Yayınları. İstanbul.
- Hagel S. 2018, "Music and Sounds in Ancient Europe: Contributions from the European Music Archaeology Project". Eds. S. De Angeli, A. A. Both, S. Hagel, P. Holmes R. J. Pasalodos, C. S. Lund. Emap, 106-108.
- Halsall G. 2009. Archaeology And Historiography. Cemeteries and Society in Merovingian Gaul Selected Studies in History and Archaeology, Brill's Series on the Early Middle Ages, vol:18, <https://doi.org/10.1163/ej.9789004179998.i-422.9>
- Haviland W., Prins H., Walrath D. & McBride B. 2008, Kültürel Antropoloji. Kakns Yayınları. İstanbul.
- Hays P.V. 2013, "Epistemic Cross Talk: Why We Need and Should Desire Interdisciplinarity". Interdisciplinary Literary Studies 15(2), 2013.
- Kilmer A.D. & Civil M. 1986, "Old Babylonian Musical Instructions Relating to Hymnody". Journal of Cuneiform Studies, 38(1), 94-98
- Lund C. 2018," Music and Sounds in Ancient Europe: Contributions from the European Music Archaeology Project". Eds. S. De Angeli, A. A. Both, S. Hagel, P. Holmes R. J. Pasalodos, C. S. Lund. Emap, 152-159.
- Malinowski B. 2016, "Bilimsel Bir Kültür Teorisi". Doğubatı Yayınları. İstanbul.
- Mannheim K. 2017, Kültür Sosyolojisi. Pinhan Yayıncılık İstanbul.
- Mclean M. 2007, Turning Points: Has Ethnomusicology Lost Its Way? *Yearbook for Traditional Music* 39, 132-139. ICTM. Cambridge University Press.
- Merriam A.P. 1977, Definitions of Comparative Musicology and "Ethnomusicology: An Historical-Theoretical Perspective. Ethnomusicology, 21(2), 189-204.
- Michel A. 1991, Publications and Activities of the ICTM Study Group on Folk Musical Instruments.

- Yearbook for Traditional Music* 23, 172-181. ICTM. Cambridge University Press.
- Olsen, D. A. 2007, The Complementarity and Interdisciplinarity of Archaeomusicology: An Introduction to the Field and this Volume. *The World of Music*, 49(2), 11–15.
- Qureshi R. B. 1995, “Music Anthropologies and Music Histories: A Preface and an Agenda”. *Journal of the American Musicological Society* 48, 331-342.
- Renfrew C. & Bahn P. 2015, *Arkeoloji Anahtar Kavramlar*. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Renfrew C. & Bahn P. 2017, *Arkeoloji: Kuramlar, Yöntemler ve Uygulama*. Homer Kitabevi. İstanbul.
- Schwadron A. & Hutchinson W. 1978. *Systematic Musicology: Aspects of Definition and Academic Bulletin of the Council for Research in Music Education*. University of Illinois Press on behalf of the Council for Research in Music Education. No. 54. 1-19
- Seeger C. 1939, “Systematic and Historical Orientations in Musicology”. *Acta Musicologica* 11, 121-128.
- Tomlinson G. 2001, *Musicology, Anthropology, History*. Source: *Il Saggiatore musicale: Convegno internazionale di studi*, Bologna, 21-37.
- Tryon C., Pobiner B. & Kauffman R. 2010, *Archaeology and Human Evolution*. Springer Science-Business Media. DOI 10.1007/s12052-010-0246-92, 21-37.
- Yalçinkaya E. 2022, “Modern Müzikolojinin Doğuşu: Guido Adler’in “Müzikolojinin Kapsamı, Yöntemi ve Amacı” Makale Çeviri ve Analitik Açıklama. *Sahne ve Müzik Eğitim Araştırma e-Dergisi* 8(15). 1-29

Elektronik Kaynaklar

- <http://www.emaproject.eu> Erişim Tarihi: 6/12/2021
- <http://ictmusic.org> Erişim Tarihi: 29/11/2021
- <http://www.musicarchaeology.org> Erişim Tarihi: 22/11/2021

Görsel Kaynaklar

- <https://www.jstor.org/stable/1359953> Erişim Tarihi: 18.03.2025
- <https://news.cnrs.fr/articles/the-music-of-antiquity> Erişim Tarihi: 19.03.2025